

K.u.K. multi-kulti Óbudán

Óbuda – eredetileg az Országút (a mai Margit körút), a Római-fürdő, a Budai hegyek (Hármashatár- és a Csúcs-hegy) s a Duna által határolt terület – a XVIII. századtól kezdve a II. világháború végéig több nemzetiségű település volt.

A XVIII. század során folyamatos volt a betelepülés, mert sok volt erre a szabad terület. Először és elsősorban munkabíró – s akkoriban kizárólag megbízhatónak tekintett – katolikus németeket telepített be a környék legfőbb nagybirtokosa, a *Zichy-család*. Érkeztek *Erdélyből* zsidók is, akiket nem engedtek *Budán* és *Pesten* letelepedni, csak 1873-tól, azaz egyesülést követően. Költöztek Óbudára bolgárok (kertészek), de a bércaszárnyákban laktak szlovákok is (kőművesek, ácsok, „Budapest építői”). Előbb délnémet parasztok, később kézművesek jöttek, a XIX. század végén azonban már ausztriai (bécsi) ipari szakmunkások vándoroltak be, hogy az akkor épülő új gyárak – téglagyárak, hajógyár, mezőgazdasági gépgyár) alkalmazottjai legyenek.

A gazdák lettek a későbbi „*Braunhaxler*”, akik föltúrt gatyaszárral, mezítláb vagy papucsban dolgoztak a szőlődombokon, s így a lábszáruk megvastagodott és barnává vált a naptól. Az 1880-as években a filoxéra tönkretette a szőlőföldeket, de ez egybeesett Magyarországon az ipari felfutás időszakával: gombamód jöttek létre gyárak. Ehhez szabad terület kellett, ami itt a városszélén biztosított volt. Az üzemek mellett az egykori parasztházak a – jelentősen megnövekedett létszámú – munkások olcsó szállásává váltak.

Akinek lova volt, az fuvaros lett, a tíz téglagyárból egész Budapest területére kellett folyamatosan szállítani. Az egykori kapásokból, zsellérekéből segédmunkások lettek, de máshonnan is özönlött ide a munkaerő. A beruházók mindig hoztak magukkal külföldi szakképzetteket, a belföld pedig árasztotta a szakképzetleneket. A földtulajdonosok egy része borkimérő lett. Az egykori szőlősgazdák házaiból százával jöttek létre *családi kisvendéglők*, s így Óbuda lett a *budapesti „Grinzing”*. A hangulatos, kacskaringós kis utcák, a leánderes, lugasos kiskocsmák vonzották a kialakuló nagyváros kikapcsolódni vágyó polgárait, s az olcsóbbak a bércaszárnyák munkásait is. Minden vendéglőnek saját két-három fős sramlizenekara volt, amelyek – ahogy a vendég kívánta – a magyar, a rác vagy a szlovák énekeket, de elsősorban persze a Bécsből importált német zenét és dalokat adták elő nagy hozzáértéssel.

Sorra jöttek létre fúvószenekarok, dalárdák, olvasóköri és sportegyesületek, s különböző – elsősorban egyházi jellegű – „egyletek” is. Ezek mind közösségteremtők voltak, és se szeri se száma nem volt az általuk kialakított szokásoknak, az egyszerű nép-

rendezvényeknek. Udvariasságból mindenki megtanulta a másik nyelvének egyszerűbb fordulatait és alapfokon mindenki értette-beszélte a helyi német dialektust is. Az utca embere Óbudán az I. világháborúig németül beszélt, mivel a hang- és a mérvadó többség a német volt. (A zsidók által beszélt jiddis egyébként szintén egyfajta német származéknyelv!)

A „trianoni tragédia” után az 1920-as években megkezdődött ennek az egymással kölcsönhatásban lévő, rendkívül színes kultúrának (mai, közkeletű szóval: multikultúra) hanyatlása, az erőltetett magyarosítás. A „*Ha magyar kenyeret eszel, akkor beszélj magyarul!*” időszaka. Állami munkahelyet csak akkor kaphatott valaki, ha a nevét magyarosította. Piros-fehér-zöld zászlókkal lettek teli a vendéglők, a mulatságok is egyre inkább magyar jelképekkel (korona stb.) és magyarul zajlottak. 1943-44-ben rövid ideig elemi erővel virágzott fel ismét a helyi német kultúra (a „*Volksbund der Deutschen in Ungarn*”, azaz a „Magyarországi Németek Népszövetsége” nem mindenben dicső időszaka). Illendő volt ismét németül beszélni és énekelni. Ennek azonban a II. világháború után egy csapásra vége lett.

1943-ban a magyar csendőrök, majd a nyilasok, a zsidókat gyűjtötték össze a téglagyárakban, s egy részük a holokauszt áldozata lett. 1944 karácsony másnapján a bevonult Vörös Hadsereg – a velük érkezett magyarok irányításával – megkezdte a „németek” (gyakorlatilag mindenki annak minősült, aki Óbudán lakott) „*málenyikij robotra*”, azaz „egy kis munkára” történő elhurcolását. A Szovjetunó kényszer-munkatáborába mintegy tizenötezerre becsült óbudait hurcoltak el.

Az óbudai németiségnek a kegyelemdőfést a „szocialista lakásépítési program” adta meg. Itt jött létre az első szovjet típusú házgyár. 1967-ben kezdődött s csaknem húsz évig tartott a békásmegyeri, illetve óbudai lakótelepek – 10-15 emeletes panelépületek – létrehozása. Első menetben le kellett „dózerolni” a régi, tipikusan óbudai (copf és paraszt barokk) kiskertes, földszintes házakat. Lakóik többségét más kerületekbe, Újpalota, Kelenföld, és Káposztásmegyérre akkor már felépült panelépületeibe költöztették. Ők voltak a szerencsésebbek, mert az öregek, akik az új panelházak lakbérét sem tudták kifizetni, a város más részébe, az úgynevezett régi bérű komforttalan lakásokba/épületekbe lettek „szétszórva”. A megszokott kisvárosi, falusias környezetből való kényszerű elköltöztetés, a még meglevő közösségeket is szétverte.

1993-ig tartott, amíg Óbudán újra egymásra talált a német nemzetiség. Ekkor alakult meg a „*Braunhaxler Óbudai Német Hagyományokat Ápoló Egyesület*”, majd

egy évvel később a Német Kisebbségi Önkormányzat is. Azóta két énekkar köré csoportosulva másik két civil szervezet is létrejött: az egyik Békásmegyeren, a másik Óbudán. Felújították a régi szokásokat is. A Braunhaxler Egyesület évente három nagyobb „népünnepélyt” szervez, de – szintén hagyományápolásként – több helyi egyházi rendezvényt is. Ezekben legtöbbször a helyi szlovákok – a maguk önkormányzatával – is közreműködnek. Úgy, ahogy az régen is szokás volt. Az „Óbudai Búcsú” június utolsó hétfőjén, a helyi maradék németiség hivatalos ünnepe. Eredetileg a Péter-Pál Főplébánia búcsúja volt, de mindig kapcsolódtak hozzá világi rendezvények, azaz most egy *nemzetiségi kulturális fesztivál*. Decemberben, Luca-napján a nemzetiségi énekkarok tartanak közös „kiskarácsonyt”. Mindenki a maga nyelvén tudja énekelni a „Stille Nacht”-ot (a Csendes éjt) és más, karácsonyi éneket. Különös népszokás.

Karácsony másnapján tartják az egész napos „Budai Krumpli Búcsút”, amelynek a Vizivárosban és Óbudán volt meg a „tömegbázisa”. Eredetere több magyarázat volt és van. A legelterjedtebb szerint az 1838-as dunai árvíz idején az előtött Pest lakossága a budai dombokra menekült. Az ott élt német gazdák adtak nekik szállást. Ott húzták meg magukat, ahol csak lehetett: a sufnikban, szénapadlásokon stb. A szükségben összebarátkoztak, s mivel ételük mindig a krumpli volt libazsírral és hagymával, az árvíz utáni évben, majd azután újra és újra eljöttek emlékezni. Lassan kialakult a „krumplibúcsú” szokása, amelyre persze „rájátszottak” az Országút óbudai oldalán levő vendéglők is. Karácsony másnapján mindenütt tilos volt mulatozni, de ezekben engedélyezték a „megemlékezést”. Annál is inkább, mert maga az egyház is „közreműködött” ebben. A ferences atyák mise után ilyenkor nagy sült krumplikat osztottak szét a szegényeknek, hogy emlékezzenek Szent István vértanú megkövezésére (neki van karácsony másnapján ünnepe). A krumplik szimbolizálták a köveket. Ezen a napon a vendéglőkben sramlizene szólt és ingyenes volt a sült krumpli fogyasztása. A vendégek nemzeti szalagra kötött kis krumplikat tűztek ki az ünnepi öltözékükre és családostól vándoroltak egyik vendéglőből a másikba. Mindenütt ráérősen beszélgettek és közösen énekeltek.

A II. világháború után, az 50-es évek végén, Fischer Árpád tabáni helytörténész (híres zenészdinasztia tagja) újította fel a népszokást, szervezte meg évente a Paksi Halászcárdában az eseményt. Minden alkalommal bel- és külföldi vendégek jöttek, akik emlékeztek még erre a hagyományra, s évről évre volt meglepetés vendég is. Egy ilyen alkalommal derült ki például, hogy Kazal László, a híres komikus, kiválóan beszél és énekel svábul! A rendszerváltás után a Braunhaxler Egyesület vette át a szervezést és a szokás összekapcsolódott az addig elhallgatott „málenkij robotra” való megemlékezéssel. Ma úgy mondanánk, hogy kialakult az emberi szolidaritás ünnepe.

Így lesz ez 2008. december 26-án is. Délelőtt kilenc órakor a III. kerületi Fő téren, az Óbudai Városháza falán elhelyezett kétnyelvű emléktáblánál lesz a találkozó. Miután megemlékezünk az 1944. december 26-ától kezdődött, „kis munkára” való elhurcoltakról, átvonulunk a *Duna-parti Rozmaring vendéglőbe*. Ott már szól a sramlizene, mindenki megkapja a kítűzőjét (kis krumpli nemzeti szalagon) és egész nap zajlik az ünnep. Természetesen a sült krumpli libazsírral és lilahagymával ingyenes (a helyi Német Önkormányzat fizeti), de az egyéb étel-ital is olcsó. Különböző nemzetiségi kultúrcsoportok, énekesek, zenészek mutatkoznak be, az emberek közösen énekelnek és táncolnak. Dél körül kerül sor a „krumpli-király” és a „krumpli-királynő” megválasztására és – krumpli-koronákkal történő – megkoronázására. Azokat választják meg ilyenkor, akik az adott évben a legtöbbet tették az emberekért. Ilyenkor Tauner Tibor, a Braunhaxler Egyesület ügyvezetője, két nyelven is elénekeli a bécsi fiákeres dalát, és mindenki vele együtt énekel a refrént: „Mert nagy úr ma Bécsben egy fiákeres”. Délután öt óra körül ugyanígy felállva együtt éneklük Seres Rezső „Szeressük egymást gyerekek!” című dalát, ami a rendezvény nem-hivatalos végét jelzi. Jöjjön el Ön is ünnepelni!

Fehérvári József

Óbuda-Békásmegyér Német Kisebbségi
Önkormányzata elnöke

(A rendezvény nyilvános, de a nagy érdeklődés miatt kötelező az előzetes helyfoglalás Tauner Tibor telefonszámán: 3-686-685)

2000-ben Neubrant István, a Braunhaxler Egyesület azóta elhunyt elnöke volt a krumplikirály